

25-Mart, 2025-yil

BOLALAR SEREBRAL FALAJINI SABABLARI VA OQIBATLARI VA LOGOPEDIK KOREKSIYALASH

510 21 guruh talabasi

Lo‘qmonova Sevara

Annotatsiya. *Ushbu maqolada bolalar serebral falaji, bu toifadagi bolalar tasavvuri, nutq buzilishining o'ziga tomoni, bolalarning ixtiyoriy faoliyatida tartiblikga erishishdagi qiyinchiliklar, bolalardagi harakat buzilishlari, bolalar serebral falaji kelib chiqish sabablari, ularni oldini olish usullari haqida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *Bolalar serebral falaji, bosh miya, reflekslar, markaziy nerv sistemasi, qo'rquv, tonik reflekslar.*

Respublikamizda jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoyalash, o'qitish va tarbiyalash masalalari davlar siyosati darajasiga ko'tarilgan, O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risidagi " Qonuni (23-modda) va davlat tomonidan 1992 -yilda ratifikatsiya qilingan BMTning "Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasi (23-modda)da nogiron bolalarni alohida parvarishlash , ta'limdan foydalanish, munosib turmush kechirish huquqlariga egaligi e'tirof etilgan .Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi"gi PF-5712-son Farmoniga muvofiq O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim - tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash maqsadida "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Bolalar serebral falajida harakat sohasini buzilishi turli darajada namoyon bo'ladi: harakatning buzilishi shunday og'ir bo'lishi mumkinki, u bolaning erkin harakat qilishidan butunlay mahrum qiladi, muskullarning tonusi deyarli zarar ko'rmagan taqdirda ham bolalar o'ziga o'zi xizmat qilishni qiyinchilik bilan egallaydilar. Bolalar serebral falaji nuqsoniga ega bo'lgan bolalarda nafaqat harakat qilishdagi qiyinchiliklar muammo dug'dirmaydi, balki ularda to'g'ri harakat qilishi haqidagi tasavvurlarni yo'qligi ham shakllanmaganligi namoyon bo'ladi. Bolalar serebral falaji nuqsoniga ega bolalarda nutq buzilishi asosiy o'rinni egallaydi. Chunki, nutq buzilishining o'ziga xos tomonlari miyani qay darajada zararlanishiga qarab belgilanadi. Serebral falajlanishga ega bolalarda ba'zi miya sohasidagi zararlanish bilan birga bosh miya po'stloq qismining buzilishlarini ikkilamchi rivojlanmaganligi hamda kech shakllanganligi ham namoyon bo'ladi. Bu miyanining ontegenetik tomondan yosh bo'lgan bo'limlari bo'lib, u insondagi psixik va nutq faoliyatini shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Bolalar serebral falajida nutqning kech rivojlanishiga sabab, ularda amaliy faoliyatni yetarli emasligi, atrof-muhit haqida bilim va tasavvurlarni yetishmasligidir. Bolalar serebral falajida nutq buzilishlari patogeneza harakat patologiyasi muhim o'rin tutadi. Bu holat

25-Mart, 2025-yil

bolar bilan logopedik ishni tashkil qilishda nutq va harakat buzilishlarini klinik va patogenetik umumiylikni tushunish ahamiyatli hisoblanadi.

Bolalar serebral falajida artikulyatsion motorikani buzilishini o‘ziga xos tomonlaridan biri og‘iz avtomatizmi bilan bog‘liq tug‘ma reflekslarni qayta rivojlanishidagi to‘xtab qolishdir: bular so‘rish, yutish reflekslari, tishlash va boshqalar. Bu reflekslarni namoyon bo‘lishi ixtiyoriy artikulyatsion harakatlarni rivojlanishiga to‘sqinlik qiladi. Nutq-harakat analizatorlarining organik zararlanishi nutq tovushlarini artikulyatsiya qilishni buzilishiga, ovozni, nafasni, nutq tempi va ritmi uning intonatsiyasini izdan chiqishiga olib keladi. Fonetika-fonematik buzilishlar yetakchi hisoblanadi. Bular bolalar Serebral falajida dizartriyaning o‘ziga xosligi, bu uni nutq muskullariga tonik reflekslar orqali ta’sir etishda namoyon bo‘ladi. Bu esa o‘tkaziladigan logopedik ishni o‘ziga xos ravishda o‘tkazishni talab etadi. Logopedik ish bolani shunday holatida o‘tkaziladiki, tonik reflekslar nutq motorikasiga deyarli ta’sir o‘tkazmasin. Bu holat logoped va nevropatolog ham korligini talab etadi. Agarda bola logopedik mashg‘ulot o‘tilayotganda o‘tirgan holat bo‘lsa diqqatni uni boshini harakatiga qaratish zarur: bosh ko‘krakka tushib ketmasligi, atrofga qiyshaymasligi, orqaga ham ketib qolmasdan o‘rta chiziqda turishi zarur. Zarur hollarda bosh maxsus apparat yordamida ushlab turiladi. Mashg‘ulot o‘tkazilayotganda oyna va logopedning yuzi bola ko‘zi chizigida joylashishi zarur. Bola uchun zarur holat tanlangandan so‘ng massajga so‘ngra artikulyatsion muskula tura gimnastikasiga o‘tiladi. Bolalar Serebral falajidagi dizartriyaning o‘ziga xos tomonlari bu umumiy va nutqiy motorikani bo‘zilishi, dizartriyaning turli shakllarini, bolalar Serebral falajini ma’lum bir shakllari bilan bog‘liqligidir. Ishni tayyorlov davrida umumiy muskullarni bo‘shashtirish va nutq muskulaturasidagi tonusni kamaytirish muhim vazifa hisoblanadi. Spastik diplegiyada psevdobulbar dizartriya 80%, gemiparitik shaklida esa kasallarning uchdan bir qismida (30-35%) kuzatiladi. Bolalar serebral falajining giperkinetik darajasi miyaning qobiq osti bo‘limlarining jarohatlanishi bilan bog‘liqdir. Umumiy va artikulyatsion motorikasidagi buzilishlar quyidagilarda namoyon bo‘ladi: muskul tonusining o‘zgaruvchanligi (distoniya), harakatlarning ixtiyorsizligi, harakat va nutq aktidagi hissiyotning yo‘qligi. Nutqning prosodik tomonlarida kamchiliklarni yaqqol namoyon bo‘lishi. Harakat motorikasidagi kabi nutq motorikasida ham kerakli holatlarni ushlab tura olish buzilgan bo‘ladi. Harakatdagi kam chiliklaridagi va nutq harakati artikulyatsion, nafas muskulaturasida, halqum paylariga tarqaluvchi tonik spazmlar hisobiga qiyinlashishi mumkin. digan mashg‘ulotlarning dastlabki davrlarida atrofim izdagi narsa va hodisalarni hamda ular bilan bo‘ladigan harakatlarni tushunishga, talaffuz qilishga, ularning farqli va o‘xshash xislatlarini anglab olishga, predmetlarda qism va butunlik munosabatlarini (inson yuzi va tanasining qismlari, boshqa predmetlarining ma’lum qismi kabi) o‘rganishga o‘qitib boriladi. Bu mashg‘ulotlarda bolalarning lug‘at boyligi rivojlantirib boriladi. Ularga kundalik hayotimizda ko‘proq duch keladigan, xususan, idishlar, mebel, kiyim -kechaklar, o‘yinchoqlar kabi predmetlarni tushunishga va yaxshi eslab qolishga o‘rgatiladi. Bir vaqtning o‘zida bolaning idrok qilish , fahmlash saviyasi va tasavvurlari konkretlashadi.

25-Mart, 2025-yil

Serebral falajlangan bolalarda alaliya 3-5 % tashkil etadi. Alaliyani patogenezi ikkita faktor bilan bog‘liq.

1. Nutq mexanizmlarni shikastlanishi ekzogen ta’sirlar ostida kelib chiqadi, shu bilan bir qatorda bu Serebral falajni ham keltirib chiqaradi (homilalik va tug‘ruq davridagi travmalar, gipoksik faktorlar, perinatal ensisfalit).

2. Nutq mexanizmlarini shakllanm aganligi natijasida harakatli-kinestik deprivatsiya yoki nutqning pereferik tuzilishining patagogik afferentatsiyasi, ya’ni nutq motorikasini shikastlanishi (natijasida) va esh ituv-kinestik integratsiyani shakllanm aganligi natijasida, bosh miya perkbral falaji bilan kasallangan bolalarda eshitish qobiliyatining buzilishiga olib kelinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D.R.Madazizova " Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari "T.: O'zbekiston faylasuflari milly jamiyati "nashriyoti 2018.

2. P.M.Po'latova ,L.N.Nurmuxammedova, D.B.Yakunjonova "Maxsus pedagogika" T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti 2014.

3.M.Y.Ayupova "Logopediya " T.:O'zbekiston faylasuflari million jamiyati " nashriyoti 2007.

4.V.S.Raxmanova "Defektologiya asoslari " T.: "Niso Poligraf "nashriyoti 2014.

5. w.w.w.<https://lex.uz>.